

تحلیل فضایی اسکان غیررسمی در ایران

دکتر محمد شوهانی
دکتر نادر شوهانی

نشر ریسمان

۱۳۹۲

سرمشناسه: شوهانی، محمد، ۱۳۵۰.
عنوان و نام پدیدآور: تحلیل قضایی اسکان غیررسمی در ایران / محمد شوهانی - نادر شوهانی.
مشخصات نشر: ریسمان، ایلام، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری: ۱۳۴ ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۱۷-۱۲-۸
وضعیت فهرست نویسی: فیا.
موضوع: حاشیه‌نشینی - ایران.
موضوع: حاشیه‌نشینی.
شناسه افزوده: شوهانی، نادر، ۱۳۵۴.
رده بندی کنگره: ۱۳۹۲ ۹ش۹ الف / HD۷۲۸۷/۹۶
رده بندی دیویی: ۳۰۷/۳۳۶-۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۳۳۲۵۸۹۵

نشر ریسمان

تحلیل قضایی اسکان غیررسمی در ایران
محمد شوهانی - نادر شوهانی
صفحه آرا و طراح جلد: فرنگیس قادری
ویراستار: الهام امیری
نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۲
شمارگان: ۱۰۵۰
قیمت: ۱۰۵۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۱۷-۱۲-۸

WWW.RISMANPUB.COM
INFO@RISMANPUB.COM

مرکز پخش تهران:

فروشگاه شماره ۱: پخش کتاب حدیث - تلفن ۶۶۹۷۸۵۱۸
فروشگاه شماره ۲: پخش گزیده (دوستان) - خیابان فخررازی - تلفن ۶۶۳۹۲۹۶۲
فروشگاه شماره ۳: انتشارات حکمت - خیابان انقلاب نبش خیابان وصال شیرازی - تلفن ۶۶۴۶۱۲۹۲
پخش شهرستان:
ایلام - کتاب ققنوس ۰۹۱۸۱۴۱۳۴۰۴

«همه حقوق این اثر محفوظ است و هرگونه کپی، تکثیر، نمونه برداری، نقل قول، بازنویسی و ترجمه از آن یا ضبط و ذخیره در سیستم بازیابی و پخش بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.»

مقدمه.....	۹
فصل اول: شهر و اسکان غیررسمی.....	۱۱
شهرنشینی و فقر.....	۱۳
فقر شهری و سکونت‌گاهی غیررسمی.....	۱۸
سکونت‌گاهی غیررسمی و ناپایداری شهری.....	۲۶
روند تکوین و تکامل سکونت‌گاهی غیررسمی.....	۳۰
اسکان غیررسمی در کشورهای شمال.....	۴۱
اسکان غیررسمی در کشورهای جنوب.....	۴۲
تحلیل فضایی- مکانی سکونت‌گاهی غیررسمی.....	۴۶
فصل دوم: شهرنشینی و اسکان غیررسمی در ایران.....	۵۷
جایگاه گروه‌های کم درآمد در سیاست‌ها و برنامه‌های مسکن در ایران.....	۶۹
رویکردهای حل مشکل سکونتگاه‌های غیررسمی در ایران.....	۷۳
اصول اساسی توسعه پایدار شهری.....	۸۴
توسعه پایدار شهری و عدالت اجتماعی.....	۸۵
شاخص‌های پایداری و ناپایداری شهری.....	۸۶
نتیجه‌گیری.....	۸۸
فصل سوم: نگرش‌های مکاتب فلسفی و سیاسی.....	۹۷
مکتب لیبرالیسم.....	۹۹
مکتب رادیکالیسم.....	۱۱۱
مکتب وابستگی.....	۱۱۴
مکتب لیبرالیسم جدید.....	۱۱۷
مکتب جامعه‌گرایان.....	۱۲۰
فصل چهارم: رویکردها و راهکارهای حل مشکل اسکان غیررسمی.....	۱۲۱
نادیده گرفتن.....	۱۲۴

۱۲۴	حذف و تخلیه اجباری
۱۲۶	خودیاری
۱۲۷	مسکن عمومی
۱۲۹	مکان و خدمات
۱۳۱	ارتقای بخشی (بهسازی)
۱۳۲	توانمندسازی

www.ketab.ir

فهرست نمودارها

- ۲۲..... جنبه‌های مختلف فقر شهری
- ۲۴..... رابطه فقر و شکل‌گیری محلات فقیرنشین
- ۷۱..... تحولات روشها و استراتژی‌های دولت در تأمین مسکن کم‌درآمدها
- ۷۲..... انواع روش‌ها و ابزارهای تأمین مالی مسکن کم‌درآمدها توسط دولت

فهرست جداول

- جدول شماره ۱-۲- درصد جمعیت ساکن در مناطق شهری در هر فازه، سال های ۲۰۲۵-۱۹۲۰... ۱۶
- جدول شماره ۲-۲- آهنگ متوسط رشد جمعیت شهری و کل جمعیت به تفکیک فازه ها... ۱۷
- جدول شماره ۲-۳- طبقه بندی سکونت گاه های فقیرنشین بر اساس شاخص های مختلف... ۳۸
- جدول شماره ۲-۴- وضعیت جمعیتی کشور و جمعیت شهرنشین کشور ۱۳۸۵-۱۳۳۵... ۶۱
- جدول شماره ۲-۵- متوسط نرخ رشد جمعیت شهری و روستایی کشور در مقاطع سرشماری ۳۵ تا ۸۵... ۶۲
- جدول شماره ۲-۶- نابرابری در برخورداری از مسکن مناسب در کشور (۱۳۸۴) ... ۶۴
- جدول شماره ۲-۷- ابعاد اسکان غیررسمی در برخی شهرهای ایران در سال ۱۳۸۰... ۶۶
- جدول شماره ۲-۸- الگوهای شکل گیری اسکان غیررسمی در ایران... ۷۹
- جدول شماره ۲-۹- رویکردهای اصلی حل مسأله اسکان غیررسمی و مسکن کم درآمد ها در ایران... ۸۲
- جدول شماره ۲-۱۰- رهیافت های چاره اندیشی اسکان غیررسمی... ۹۴
- جدول شماره ۲-۱۱- رویکردهای مسلط در برنامه ریزی و حل مسأله سکونت گاه های غیررسمی... ۱۳۴

مقدمه

مسئله سکونت‌گاه‌های غیررسمی چند دهه است که به عنوان یک مسأله اصلی در حوزه مدیریت و برنامه‌ریزی شهری و توسعه کشور مطرح است. اما این چند سال است که تا حد ممکن واقع‌گرایانه به آن نگرسته می‌شود.

امروزه از جمعیت محلات فقیرنشین عمدتاً غیررسمی و در پیرامون شهرها ارقام متنوعی ارائه می‌شود اگرچه در چند و چون آن اختلاف نظر وجود دارد اما در مجموع ضرورت توجه و پرداختن به این مسأله را نشان می‌دهد. در بخش‌های دولتی و در قالب طرح‌های امکان‌سنجی، مطالعات متعددی از سکونت‌گاه‌های غیررسمی کشور در چند سال اخیر انجام گرفته است اما واقعیت این است که هنوز انتظارات را برآورده نکرده‌اند. بر این اساس این پژوهش به دنبال شناخت ابعاد نظری مسأله و بررسی پرسش‌های متعددی است که در این زمینه مطرح است که در فصل ۱ و ۲ به تفصیل در مورد آن بحث گردیده است.

به دنبال روند شتابان شهری شدن در چند دهه گذشته و پیامدهای مختلف آن، مسکن و چند و چون آن به یکی از مسائل فرازوی شهر و مدیریت شهری بدل شد. فقر و نابرابری و ناتوانی گروه‌هایی از اجتماع در تأمین مسکن مناسب و کاستی‌های نظام برنامه‌ریزی و مدیریت شهری در ایجاد زمینه‌های لازم جهت برخورداری از این گروه‌های از مسکن مناسب باعث شکل‌گیری سکونت‌گاهی غیررسمی و محلات فقیرنشین گردید. اسکان غیررسمی از جمله پدیده‌ای است که به دنبال تحولات ساختاری و بروز مسائل و مشکلات اقتصادی و اجتماعی از

جمله رشد سریع شهرنشینی و مهاجرت‌های روستایی انجام گسیخته در بیشتر کشورهای جهان سوم بویژه کشورهای جهان سوم پدیدار گردیده است. سکونت‌گاه‌های غیررسمی با تجمعی از اقشار کم‌درآمد و غالباً با مشاغل غیررسمی و نازل و شیوه‌ای از شهرنشینی ناپایدار همراه هستند و از زمینه‌های بروز آسیب‌های اجتماعی به شمار می‌روند.

به هر حال اسکان غیررسمی شیوه زندگی مردمی است که توان تأمین شرایط سکونت براساس قواعد و مقررات جاری را ندارند و در این میان اگرچه فقر به مثابه عامل اصلی نگریسته می‌شود اما شرایط محلی از جمله قوانین و مقررات که باعث رانده شدن فقرا به خارج از محدوده رسمی می‌گردد را نباید نادیده گرفت. در کشور ایران روند شتابان شهرنشینی و نقصان در مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی در هدایت توسعه شهری و منطقه‌ای، سیاست‌های نادرست تنظیم جمعیت، سرمایه‌گذاری‌های عمده در برخی از شهرها و قطبی کردن مناطق، ضعف در مدیریت و توزیع درآمدهای ملی، سیاست‌های نادرست در طرح‌های توسعه و زمین شهری به توسعه نامتعادل در شهر و منطقه منتهی گردیده است. در ایران گرایش به شهرنشینی و توسعه شهری با تفاوت در میزان درآمد و تفاوت در پایگاه اقتصادی و اجتماعی افراد همراه بوده است و این موضوع در اکولوژی اجتماعی شهرها با مشخصه‌ای کالبدی - اقتصادی - اجتماعی و... و با تمرکز فقر در بخش‌هایی از شهرها همراه گشته و الگوی توسعه ناپایدار شهری را در سازمان فضایی شهر به وجود آورده است. در ایران از مهمترین عوامل شکل‌گیری اسکان غیررسمی می‌توان مدیریت شهری غیرواحد (ضعف مدیریت شهری) ضوابط و مقررات شهرسازی، طرح‌های توسعه شهری (جامع و تفصیلی)، واسطه‌های زمین و مسکن، مهاجرت روستائیان از روستاها و شهرهای کوچک را می‌توان نام برد.

جا دارد از زحمات و تلاش‌های کلیه کسانی که به هر نحو از انحاء اینجانبان را در زمینه گردآوری مطالب این کتاب یاری داده‌اند تشکر و قدردانی نمایم.